

Сабакта окуучунун билими менен машыгууларын бышыктоодо аткарылуучу методикалык иш-аракеттер

Педагогиканын теориясында айтылгандай, сабакты бышыктоонун үч негизги түрү бар экендиги белгилүү. Алар төмөндөгүчө: кайталап бышыктоо, көнүгүп бышыктоо жана чыгармачылык менен бышыктоо. (Китепте: Педагогика школы. – Москва: Просвещение, 1980. – 78-б.). Бул негизги педагогикалык жоболор өтүлгөн жаңы сабак боюнча окуучунун компетенттүүлүктөрүн, көндүм-адаттарын, илимий билимдерин бекемдөөчү методикалык каражаттар болуп саналат. Күндөлүк практикада бышыктоонун дагы да башка түрлөрү кездешүүдө. Ал өтүлгөн жаңы сабакты: суроо-жооп менен аңгемелешип бышыктоо, үйрөнгөнүн практикада колдонуп бышыктоо, өтүлгөн жаңы сабак боюнча окуучулардын көндүмдөрүн, илимий билимдерин чыгармачылык менен бышыктоо, корутундулап жана жыйынтыктап бышыктоо.

Бышыктоонун мындай түрлөрү бири-бирин толуктоочу, шарттоочу, окутуу, билим берүү ишиндеги системалуу методикалык процесс болуп эсептелет.

Суроо-жооп менен аңгемелешип бышыктоо

Суроо-жооптор менен аңгемелешип бышыктоо – жаңы алган билимди бышыктоонун алгачкы этабы болуп аталат. Андан кийин бышыктоонун башка формаларына өтсө болот. Мисалы, кайталап бышыктоо, (окуучуну доскага чыгарып, өтүлгөн сабакты кайталап айттыруу), же жазуу сабактарында аткарылуучу – көнүгүп бышыктоо (көнүгүү иштөө, же болбосо, чыгармачылык менен бышыктоо – проблемалык жагдайларды түзүү менен өтүлгөн сабакка анализ жүргүзүү, окуучуларды ойлоине, урунттуу маселелерди өз алдынча ойлонуп чечүүгө көнүктүрүү, ага багыт берүү) жумуштары жүргүзүлөт.

Эске сала кетүүчү нерсе: билимди бышыктоонун мындай формалары бир эле сабактарда биринин артынан бири колдонула бербеси түшүнүктүү. Алар, башкача айтканда, бышыктоонун ар бир формасы өтүлгөн сабактын мүнөзүнө жараша мугалимдин чыгармачылык чеберчилиинен жараша чечилет. «Жеңил» деп аталган темалар өзүнчө ыкма менен, «татаал» деп белгиленген темалар проблеинен ой жүргүзө турган, турмуштук материалдар менен айкалаштырып, не бир кызыктуу, чыгармачылык менен уюштурулуп өзүнчө жагдайда бышыкталат.

Сабактын ар этабында окуучу менен мугалимдин аңгемелешүүсү жүргүзүлөт. Ошол себептүү **аңгемелешип бышыкин** – билимди

бышыктоонун эң эле ийкемдүү ыкмасы. Аңгемелешүү аркылуу мугалим окуучусунун ой жүгүргүүсүн өстүрүүгө жана ой бүтүмдөрүн чыгарууга жардамдаша алат. Аңгемелешүү жолу менен сабакка терең анализ да берилет, анализден синтез чыгарылат. Ошондой эле бышыктоонун ине түрүндө эркин талашуулар, айрым бир урунттуу маселени талкуулоолор, мугалимдин сурооинее окуучу, окуучусунун суроосуна мугалим жооп берип, өтүлгөн тема боюнча кеңири маектешүүлөр ишке ашат. Албетте, кеңири сүйлөшүүгө ар качан 45 мүнөттүк убакыт жете бербейт, ошондо да мугалим бышыктоону алдыртантуура пландаштырып, ага жараша убакыт утуп алса болот.

Үйрөнгөнүн практикада колдонуп бышыктоо

Бышыктоонун ине түрү күндөлүк практика үчүн эң пайдалуу- деп белгилөөгө болот. Анткени, мында окуучунун теориялык маалыматтуулугун текшерүү менен эмес, үйрөнгөнүн практика жүзүндө колдонуп жатыгуусун текшерүү жана андай жатыгуусун бекемдөө жүзөгө ашырылмакчы. Мында төмөндөгүдөй иш-аракеттер аткарылат:

- эрежеге ылайык мисал келтиришип, ине далилдешет;
- үйрөнгөн үлгүлөргө жараша сүйлөм түзүшөт;
- үлгүгө жараша сүйлөм талдашат;
- үлгүгө жараша текст түзүшөт;
- текст түзүп, андан үйрөнгөн грамматикалык формаларды табышат, талдашат;
- сабактын максатына жараша практикалык иштер аткарылат;
- үйрөнгөнүн турмушта колдонууга машыктырылат;
- темага жараша окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүнө ылайык дифференцирленген иштер аткарылат;
- окуучунун өз тажрыйбасын өркүндөтүү иштери жүргүзүлөт.

Чыгармачылык менен бышыктоо

Алган билимди **чыгармачылык менен бышыктоонун** маанисин айтпаса да түшүнүктүү. Бышыктоонун ине түрү жазуу сабактарында да, оозеки сабактарында жүргүзүлөт. Бул убакта мугалим жаңы теманын үстүндө проблемалуу ой жүгүртүү жагдайларын түзүп берип, аларды проблемалуу суроолорго жооп издөөгө багыт берет, сүрөмөлөп, ойлонтуп, түпкү натыйжаны табууга жетишүүгө мүмкүн.

Бул мезгилде окуучу менен мугалим тема, образ, идеялар боюнча жаңыча ой жүгүрт, аларды талдоонун, изилдөөнүн жаңы ыкмаларын колдонуулары, табуулары мүмкүн. Бул өзгөчө жазуу сабактарында да

көрүнөт. Атап айтканда, мисалдарды келтирүүдө, көнүгүүлөрдү талдоодо түрдүү ыкмаларды пайдалануу – мугалимдин чеберчилиинее, окуучунун өздөштүрүү жөндөмүнө жараша болот.

Корутундулап бышыктоо

Алган билимди корутундулоо жумушу сабактын акырында теманы мыкты өздөштүргөн окуучунун же мугалимдин кыскача баяндалган сөзү менен жүгүзүлсө болот. Сабакты корутундулоо – жыйынтыктуу ойго келүү дегендик, ошон үчүн бышыктоонун бул түрү ар убакта керек болуп саналат. Биз бүгүнкү күндө, сабакты корутундулоону сабактын структурасынын өзүнчө бир этабы да билимди бышыктоонун да бир ыкмасы катары да карап жүргөнүбүз туура. Анткени, бышыктоонун бул түрүндө мугалим жаңы тема менен мурдагы өтүлгөн теманы кайрадан байланыштырып, экөөндөгү бирдиктүү ой аркылуу окуучунун системалуу ой жүгүртүүсүн дагы бир жолу бекемдей алат.

Өз алдынча бышыктоо

Бышыктоонун бул түрүн бардык эле окуучулар менен жүргүзүүгө болбойт, ага чыгармачыл, жөндөмдүү окуучулар тартылышы мүмкүн. Анткени ал - башкалардан кыйла айырмалуу иш-аракеттер менен коштолот. Мындай өз алдынча бышыктоо иши-мугалимдин көрсөтмөлөрү аркылуу эмес, окуучунун өз алдынчалуулугу аркылуу, сабактан тышкаркы иштерге ынтызарлыгы, анан да сабактын мазмуну менен чектелбеген түрдө, андан кыйла кеңири мазмунда жана формада аткарылат.

Биринчиден, окуучу окуу китеп менен гана чектелбейт. Темага ылайык башка адабияттарды, булактарды, т.а. маалымдамаларды, энциклопедияларды, хрестоматияларды, антологияларды, илимий-көркөм адабияттарды, газета, журналдарды пайдаланышып, окуучулар сабактагы темага ылайык бай материалдарды чогултууга аракеттенишет.

Экинчиден, мугалимдин берген маалыматтары таяныч материал катары гана эсептелинет да, окуучу билимин сабакта айтылган ойлордон сырткаркы маалыматтар менен байытат.

Мисалы, тил сабагында сөздүн маанисин чечмелөө, этимологиясын издөө ж.б. сыяктуу иштер аткарылса, адабият сабагында башка жазуучу-акын менен салыштыруу, тематикалык окшоштуктарды издөө, инценировкалоо, класстан тышкаркы иштерди уюштуруу ж.б. жумуштарды аткаруу менен коштолушу ыктымал.

Үчүнчүдөн, бышыктоонун бул түрү түрдүү формада, класста же китепкананда, балким сабактан кийин үйдө эркин түрдө аткарылмакчы.

Сабакты жыйынтыктоо

Мугалим күндө сабагын жыйынтыктап жатып, окуучулары менен мындай суроо-жооп иштерин өткөрсө максатка ылайык келмек:

1. Биз бүгүнкү сабактан эмнелерди үйрөндүк? Анын негизгилери кайсы?

2. Биз бүгүнкү сабакта эмнелерге машыктык? Анын негизгилери кайсы?

Окуучулар бул суроолорго жооп табуу аркылуу сабакта алган негизги теориялык билимдери менен практикалык машыгууларынын негизгилерин таап-тактап ойлонушат да, ээ болгон машыгууларын конкреттештирет.